

Norges Indskrifter med de ældre Runer.

Udgivne

for

Det Norske Historiske Kildeskriftfond

ved

Sophus Bugge.

Christiania.

A. W. Brøgers Bogtrykkeri.

1895.

10. Saude.

Literatur. Worms Dan. Lit. ant., se i det følgende. — F. Magnusen i kgl. danske Vid. Selsk. hist. og phil. Afh. VI (Kjøb. 1841) S. 495 f. (med Gjengivelse af Tegningen i Quart-Udg. af Lit. run.). — P. A. Munch i Langes Tidsskr. f. Vid. og Lit. IV (Christ. 1850) S. 123 = Saml. Afh. II, 373. — Nicolaysen i Aarsberetn. for 1857 S. 28. — Nicolaysen Norske Fornlevn. (1862—1866) S. 214. — Stephens Run. Monum. I, 273 (med Gjengivelse af Tegningen baade i Quart-Udg. og i Folio-Udg. af Dan. Lit. ant.); I, XXVII; III, 114. — Brev til S. Bugge fra Sognepræst Münster, dateret Saude Præstegaard 13de Aug. 1868 (i Rune-Arkivet i Christiania). — Wimmer i Aarbøger f. nord. Oldk. 1869 S. 26. — Burg Runeninschr. S. 125. — Undset i „Akademiske Afhandlinger til Prof. Dr. Sophus Bugge“ (Krist. 1889), S. 103.

Grundlag for Behandlingen. Worms Dan. Liter. ant.

Tegninger. Efter Worms Dan. Liter. ant.

I Quart-Udgaven af Olai Wormii Danica Literatura antiquissima (Hafniæ 1636) S. 68 findes følgende (efter Afbildningen af Tune-Stenen):

„Monumentum Söffuerense. Est in eadam dioecesi in Tellemarchia in Parochiâ Søffuer quoddam, cujus characteres in hunc modum delineati sunt et transmissi“.

P F 1 7 F 1 2 F 2 F 2.

I Folio-Udgaven af Dan. Literatura ant. (1651) S. 66 f. findes det samme med følgende lidt afvigende Tegning:

P F 1 7 F 1 Z F 2 F 2.

Denne Indskrift, som Worm ikke har tolket, omtales ikke i hans Monumenta. Det vides ikke, fra hvem Worm har faaet Meddelelse om dette Mindesmærke. Det findes ikke i det her foran S. 3 omtalte Haandskrift af Peder Alfsson.

Mindesmærket kjendes kun fra Worms Skrift og er senere forsvundet. Paa en Forespørgsel fra mig svarede Sognepræst Münster i Saude i 1868 følgende: „Strax jeg fik Deres Brev, lod jeg anstille Undersøgelser om bemeldte Runesten men forgjæves. Ingen her i Præstegjeldet veed noget om den“.

Mindesmærket har været i Saude Præstegjæld, Nedre Telemarkens Fogderi, Bratsberg Amt. Det har tydelig været en Mindesten eller Gravsten med kort Indskrift i den længere Rækkes Runer. Denne Indskrift kan ikke i alt være rigtig gjengivet hos Worm.

F. Magnusen søgte at restituere Indskriften saaledes: **P F 1 1 F 1 2 F 2 F 2.** Hans Tolkning er umulig. Det samme gjælder om den af Stephens fremsatte.

F. Magnusen har vistnok rigtig læst Rune 1 fra høire som **s** og Rune 3 fra høire som **d**. Derimod kan Indskriften ikke, som F. Magnusen og Stephens mene, 3 Gange have havt **t**; thi dette Tegn hører ikke hjemme i den længere Rækkes Runeskrift, og der kan ikke have været skrevet **tt** med Gjentakelse af Runen. Worms Gjengivelse af Indskriften maa derfor her være forvansket. Jeg formoder, at Indskriften har været følgende:

P F M F R F M F E
w a d a r a d a s

Korset mellem de to rette Stave af første **d** har efter min Formodning paa Stenen været utydeligt. De to horizontale Streger paa Worms Tegning til venstre oventil paa de to rette Stave, som har tilhørt **d**-Runen, maa være tilfældige. Det samme gjælder om den horizontale Streg, som paa Worms Tegning gaar ud til venstre fra Toppen af den rette Stav, som efter min Tolkning har hørt til **r**-Runen. Den af mig formodede Forbindelsesstreg mellem den rette Stav og Krumstaven af **r**-Runen maa have været utydelig paa Stenen, siden den ikke gjengives hos Worm. **s** synes paa Saude-Stenen at have havt omtrent samme Form som paa Tanum-Stenen i Baahuslen. Ogsaa kan sammenlignes den første **s**-Rune paa Berga-Stenen i Södermanland.

Min Formodning **wadaradas** er, tror jeg, sandsynlig, thi Worms Gjengivelse tilsteder neppe nogen anden Læsning, ved hvilken man kan faa et rimeligt eller andensteds forekommende Navn¹⁾.

Jeg forstaar **wadaradas** som Genetiv af et Mandsnavn ***wadaradan** d. e. *Wandarādan* = oldn. *Vandrádr*.

Dette Mandsnavn findes i Norge i Gaardsnavnet *Vandrádsrud* Dipl. Norv. II Nr. 801, Eysteins Jordebog S. 128, 129, 517, nu Vandraas i Saaner Sogn, Vestby Præstegjæld, Akershus Amt (Matr. Gaards-Nr. 121)²⁾. *Vandradus* en *Noricus* (Nordmand) opføres i Necrol. Lund. (Scr. r. Dan. III, 459); *Wandraht* Liber Daticus vetust. (Scr. r. Dan. III, 557). I Sturlunga (Vigf. I S. 283, 354, 385, II S. 121) nævnes i 1ste Halvdel af 13de Aarh. en Islænding *Vandrádr*. I Íslands Árbækur I, 83 en Mand af samme Navn i 1351.

I den islandske Roman *Víglundar saga* (Vigf. S. 79) kalder *Víglundr* sig engang *Vandrádr*. Derom forklarer han siden: *Því nefndist ek Vandrádr, at þar eru nóg til vandræði mín.* Her er *vandrádr* altsaa forstaaet som „værende i vanskelige Forhold“. Men da *vandrádr* først blev til Navn, forstodes det vel snarere som „den der foretager sig det som volder andre Uleilighed“ „slem at have med at gjøre“. Jfr. *vandræðamaðr* „Menneske som det er vanskeligt at komme til Rette med“, *vandræði* i Betydning „Tvist“. Med *Vandrádr* sammenligner Prof. Rygh det oldisl. Navn *Torrádr*.

¹⁾ Vistnok kunde man efter Gjengivelsen hos Worm formode Læsningen **sadas** med **s** foran **-adas**, men andet **s** er aldeles forskjelligt og en S sammensætning med **-ai a(n)das** er usandsynlig.

²⁾ Prof. Rygh meddeler mig, at en Gaard i Stod (Gaards-Nr. 152) heder *Vandraas*, udtalt *Vanneraas* (med palatalt *n*), men bemærker, at det er uvist, om dette Navn indeholder Mandsnavnet *Vandrádr*.

I Nordisk findes ogsaa enkelte andre Mandsnavne paa *-ráðr* (som *Ásráðr*, *Ástráðr*). Langt oftere forekommer Navne, hvis sidste Led svarer til oldn. *-ráðr*, i vestgermanske Sprog og Gotisk (ags. *-red* af *râd*, oht. *-rát*, got. *-rêds*, *-rîds*). I det angelsaksiske Digt om Beowulf nævnes blandt Geaterne (d. e. Jyderne) *Wonred*. Dette Navn er identisk med oldhtysk *Wanrât* og forskjelligt fra oldn. *Vandráðr*.

I *wadaradas* for *wandaradas* er Udtalens *n* foran *d* ikke udtrykt i Skrift. Det samme er Tilfældet i *kunimudiu* paa Tjurkö-Bracteaten, for *-mundiu*, og sandsynlig i *ladawariŋar* Torvik A, se denne Indskrift. Derimod er *n* foran *d* skrevet paa Bracteaten Nr. 82 Steph. *-undr*. I de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer er det sædvanligt, at Lyden *nd* udtrykkes ved *t*, saa at *n* ikke er skrevet; f. Ex. *asmut* Sølvesborg. Se Wimmer Runenschrift S. 334, § 18. a.

I *wadaradas* har vi en Gen. paa *-as* af en Hankjønssamme paa *-a* (Nomin. *-ar*). Andre Exempler er f. Ex. *godagas* Valsfjorden; *asugisalas* Spydstagen fra Kragehul. Se om denne Genetivform Bø-Indskriften.

Første Led *wada-* er med Hensyn til andet *a* analogt med f. Ex. *witadahalaiban* Tune, *hlewagastin* paa Guldhornet; se her foran S. 17.

Flere andre Mindestens-Indskrifter, som er skrevne med den længere Rækkes Runer, indeholder et Personnavn i Genetiv tilligemed et Substantiv, som betyder „Sten“ „Grav“ eller lign. og hvorefter Genetiven er styret. F. Ex. *igiŋon halan* Stenstad „Igingas Sten“; *h—das hlaiwa Bø* „H—ds Gravhaug“. Se ogsaa Tomstad-Stenen. Det samme gjælder om nogle af de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. F. Ex. *hurnbura stain suiþks* (Wimmer Runenschr. 336) Kallerup, d. e. „Hornbores Svidings (d. e. Svides Søns) Sten“.

Naar vi paa Saude-Stenen har et Mandsnavn i Genetiv alene, maa et Substantiv, som har betegnet „Sten“ eller „Grav“ eller lign., tænkes til. Jeg tolker altsaa Saude-Indskriften saaledes:

w a d a r a d a s

d. e. „Vandraads (Sten)“. Ogsaa andre Indskrifter med den længere Rækkes Runer indeholde den dodes Navn i Genetiv, som maa tænkes styret af et Substantiv med Betydning „Sten“, der ikke er udtrykt. Se Belland; Aarstad; jfr. Myklebostad A. Saaledes er paa Tanum-Stenen i Baahus-Len Mandsnavnet *Þrawiŋan* i Genetiv styret af Substantivet „Sten“, som maa tænkes til. Jfr. Norg. Indskr. I, 178.

Worm giver ingen Meddelelse om, hvad Form Saude-Mindesmærket havde, hvorledes det blev fundet eller hvorvidt andre Gjenstande blev fundne sammen med det. Af disse Grunde, samt fordi Indskriften er meget kort og fordi Worms Gjengivelse af den er unøjagtig, mangle vi tilstrækkelige Midler til nærmere at bestemme Indskriftens Tid. Den eneste Rune, hvis Form synes at have været mindre sædvanlig, er *s*-Runen.

Intet synes at være til Hinder for at sætte Saude-Indskriften til 6te Aarhundred.